

Παν. Δρακόπουλος, Αντρέι Ρουμπλιώφ

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Παν. Δρακόπουλος / Τέχνες

<https://epopteia.gr/114/andreirublev/>

Η ρωσική εικονογραφία θεωρείται η σπουδαιότερη εικαστική έκφραση της Ορθοδοξίας μαζί με τη Βυζαντινή.

Στην πρώτη περίοδό της, κατά τους 11ο και 12ο αι., ήταν άμεσα επηρεασμένη από τη Βυζαντινή, και πολλοί από τους αγιογράφους ήταν Έλληνες. Το περιφημότερο έργο αυτής της περιόδου είναι η Παναγία του Βλαδιμήρ, η οποία θεωρείται εφέστια εικόνα της Ρωσίας.

Η εποχή

Ακολούθησε η περίοδος του «Ταταρικού ζυγού», όπου η Ρωσία, με πρωτεύουσα τότε το Κίεβο, είχε κατακτηθεί από τους Τάταρους της λεγόμενης Χρυσής Ορδής. Οι Τάταροι, λεηλάτησαν και έκαψαν παλάτια, αρχοντικά, μοναστήρια κι εκκλησιές. Φορητές εικόνες, τοιχογραφίες, κεντήματα, μικροτεχνήματα κλπ καταστράφηκαν. Ακολούθησε αγώνας των Ρώσων για την ελευθερία τους, αγώνας που προκάλούσε νέες βαρβαρικές επιδρομές.

Αλλά οι Τάταροι έβρισκαν συχνά βοήθεια από Ρώσους ηγεμονίσκους που απεχθάνονταν την αποκατάσταση ενιαίου κράτους. Εκείνη την περίοδο, που τόσο σωστά απεικονίζει ο Ταρκόφσκυ στην ταινία του «Αντρέι Ρουμπλιώφ», η τέχνη είχε ξεπέσει, όπως κι όλος ο πολιτισμός. Προσοχή όμως: τα όσα αφορούν στον ίδιο τον Ρουμπλιώφ είναι μυθιστορηματικά. Ο Ρουμπλιώφ του Ταρκόφσκυ δεν είναι βιογραφία, παρά τον τίτλο της ταινίας.

Την ταραγμένη και σκοτεινή περίοδο εκείνη, έλαμψε το άστρο του Σεργίου, ηγουμένου της Μονής Αγίας Τριάδος του Ραντονέζ. Ο Σέργιος (περίπου 1314-1392) ήταν ο ηγέτης του ησυχασμού στη Ρωσία, ακολουθώντας πλήρως τη διδασκαλία του αγίου Γρηγορίου

του Παλαμά.

Την ίδια περίοδο, αψηφώντας το ζόφο και την ανασφάλεια, ήλθε στη Ρωσία ο Έλληνας μοναχός αγιογράφος Θεοφάνης. Ο Θεοφάνης, αποκαλούμενος Ο Γραικός ή ο Έλληνας, ήταν σπουδαίος αγιογράφος. Εικονογράφησε ναούς και στην ίδια την ακμάζουσα τότε Κωνσταντινούπολη. Αδιαφορώντας για τις επιδρομές, πήγε σε πολλές πόλεις της Ρωσίας αγιογραφώντας και εκπαιδεύοντας πλήθος μαθητών επί 30 ολόκληρα χρόνια. Ανάμεσά τους και ο Αντρέι Ρουμπλιώφ.

Βιογραφικά

Πληροφορίες για τον βίο και το έργο του Αντρέι Ρουμπλιώφ σώζονται μόνο σε μεταγενέστερα χρονικά, και δεν είμαστε βέβαιοι για την ακρίβεια των πληροφοριών που δίνουν. Πάντως, υποστηρίζουν ότι σε πολύ νεανική ηλικία ασπάσθηκε τον μοναχικό βίο, στη μονή της Αγίας Τριάδος, ως υποτακτικός του τότε ηγουμένου Σεργίου, εν συνεχεία οσίου (εκοιμήθη το 1392). Ο Σέργιος έδωσε το όνομα του Πρωτόκλητου Αποστόλου Ανδρέα στο νεαρό μοναχό –άρα το κατά κόσμον όνομα του Ρουμπλιώφ δεν μας είναι γνωστό.

Ο Αντρέι Ρουμπλιώφ πιθανολογείται ότι γεννήθηκε περί το 1360. Λέγεται ότι ήταν ένας πολύ ντροπαλός και σιωπηλός άνθρωπος, εξαιρετικά ταπεινόφρων. Την πρώτη επίσημη αναφορά του ονόματός του συναντάμε σ'ένα έγγραφο του 1405, στο οποίο δηλώνεται ότι την εικονογράφηση του Καθεδρικού ναού της Μόσχας στο Κρεμλίνο ανέλαβε ο Θεοφάνης ο Έλληνας μαζί με τον μαίστορα Πρόχορο και τον μοναχό Αντρέι Ρουμπλιώφ.

Το ταλέντο του Ρουμπλιώφ έγινε γρήγορα γνωστό και προσελήφθη στην αυλή του Ηγεμόνα της Μόσχας ή το πιθανώτερο δεν προσελήφθη επ' αμοιβή αλλά του ανετέθησαν έργα. Στα τέλη του 14ου αι. αγιογράφησε μέρος από τον Καθεδρικό του Ζβενιγκόροντ, κοντά στη Μόσχα, και το 1400 φαίνεται πως ανέλαβε να εικονογραφήσει τον Καθεδρικό του Ευαγγελισμού στο Κρεμλίνο. Το 1408, μαζί με τον συνεργάτη του Δανιήλ, λέγεται ότι

εικονογράφησε το ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου του Βλαδιμήρ.

Ο Αντρέι Ρουμπλιώφ δεν φαίνεται να απεχώρησε ποτέ ή να εγκατέλειψε τη μονή της μετανοίας του, δηλαδή τη μονή του Αγίου Σεργίου. Εκεί αγιογράφησε το Καθολικό. Σύμφωνα με την παράδοση, αγιογράφησε την Αγία Τριάδα προς τιμήν του γέροντά του οσίου Σεργίου, μεταξύ 1411 και 1422.

Φαίνεται ότι ενώ ακόμη εικονογραφούσε τη μονή Ανδρόνικωφ, το 1430, ο Ρουμπλιώφ απέθανε σε ηλικία 70 περίπου ετών. Η σορός του εναποτέθηκε σε κρύπτη στο μοναστήρι. Η ρωσική Εκκλησία τον ανεκήρυξε άγιο το 1989 και η μνήμη του τιμάται στις 17 Ιουλίου (με το παλαιό ημερολόγιο).

Κατά τη διάρκεια της Οκτωβριανής Επανάστασης οι τοιχογραφίες στη μονή Ανδρόνικωφ και σε άλλα μοναστήρια καταστράφηκαν, με το επιχείρημα ότι το νέο κράτος δεν θέλει Εκκλησία. Οι καταστροφές αυτές πρέπει να θεωρούνται από τις μεγαλύτερες συμφορές του πολιτισμού.

Η ίδια η Λαύρα της Αγίας Τριάδος έγινε με διάταγμα του Λένιν Μουσείο του Λαού, και πολλά έργα καταστράφηκαν, πολλά όμως γλύτωσαν χάρις στην κουλτούρα του πρώτου Σοβιετικού Διευθυντή του ...Μουσείου. Η μονή Ανδρόνικωφ είχε χειρότερη μοίρα: έγινε στρατόπεδο συγκέντρωσης, κι όταν αυτά άρχισαν να περιορίζονται, έγινε κατοικίες των εργατών κοντινού εργοστασίου. Μόλις το 1960 η μονή αποκαταστάθηκε κάπως και λειτουργεί έκτοτε ως Μουσείο Χριστιανικής Τέχνης.

Αισθητικές αποτιμήσεις

Ο Αντρέι Ρουμπλιώφ υπήρξε επιφανής Ρώσος αγιογράφος, ένας από τους μεγαλύτερους του κόσμου. Το έργο για το οποίο αναγνωρίζεται ως ένας των κορυφαίων αγιογράφων της Ορθοδοξίας, είναι η εικόνα της Αγίας Τριάδος, η οποία αποτελεί και το αριστούργημα της ρωσικής εικονογραφικής τέχνης. Η εικόνα της Αγίας Τριάδος διακρίνεται για την σύνθεση, τον ρυθμό, τον φωτισμό, την αρμονία την καθαρότητα και την απλότητα.

Είναι πάντως δύσκολο να διατυπώσουμε αισθητικές κρίσεις με βεβαιότητα, δεδομένου ότι τα σωζόμενα και αποδιδόμενα σε αυτόν έργα, πλην της Αγίας Τριάδος είναι αμφίβολα. Ας ληφθεί υπ όψιν, επίσης, ότι τα σωζόμενα έργα του έχουν επιχρωματιστεί από μεταγενέστερους, διότι τα υλικά εικονογράφησης στα χρόνια του Ρουμπλιώφ, στη Ρωσία, δεν είχαν αντοχή στο χρόνο.

Οι επιδράσεις του Θεοφάνη του Έλληνα πάνω στον Ρουμπλιώφ θα πρέπει να θεωρούνται αυτονόητες, αφού όλες οι πηγές τον συνδέουν με τον δάσκαλό του Θεοφάνη. Αλλά από όσα σώζονται, έστω αλλοιωμένα, είναι φανερό ότι ο Ρουμπλιώφ πήγε πολύ πιά πέρα από τον δάσκαλό του. Αυτό φαίνεται παραβάλλοντας τα έργα των δύο: ο Θεοφάνης έχει έναν δυνατό εξπρεσιονισμό, πολύ κοντινό στον άνθρωπο του αιώνα μας, όπως βλέπουμε στην εικόνα της Παναγίας, ενώ ο Ρουμπλιώφ ρίχνει όλο του το βάρος στην πνευματικότητα του προσώπου, όπως βλέπουμε στην εικόνα του Χριστού ή ακόμη και του Αρχαγγέλου Μιχαήλ. Ακόμη πιά έντονη είναι η διαφορά, ανάμεσα στην Αγία Τριάδα του Θεοφάνη και σε αυτήν του Ρουμπλιώφ.

Όπως γράφει σ' ένα δοκίμιό του ο π. Σταμάτης Σκλήρης, «αρκεί ν'αντιπαραβάλουμε τη φωτοσκίαση των ενδυμάτων του Θεοφάνη αφ ενός και του Ρουμπλιώφ αφ'ετέρου προς τη φωτοσκίαση των τοιχογραφιών της Μονής της Χώρας Κωνσταντινουπόλεως, για να συμπεράνουμε ότι ο Ρουμπλιώφ στάθηκε πιά βυζαντινός από τον δάσκαλό του. Δεν πρόκειται όμως μόνο για μια τέτοια λεπτομέρεια, αλλά για όλα τα στοιχεία που συγκροτούν το μνημειώδες και μοναδικό έργο του. Όχι μόνο στις φορητές εικόνες, όπως αυτές του Χριστού και των Αρχαγγέλων της Δεήσεως, αλλά και στις τοιχογραφίες, ο Ρουμπλιώφ φωτίζει τα πρόσωπα με τον τρόπο της βυζαντινής πλαστικότητας, σε αντίθεση προς τον έντονο εξπρεσιονισμό των τοιχογραφιών του Θεοφάνη.»

Η ιστορία της τέχνης δεν μπορεί να μη σημειώσει, πάντως, ότι τα ίδια περίπου χρόνια και εδώ στην Ελλάδα σημειώθηκε τομή στην αγιογραφική τέχνη, με την εμφάνιση του κυρ Μανουήλ Πανσέληνου. Βεβαίως, ο Ρουμπλιώφ δεν ήξερε το έργο του Πανσέληνου. Αλλά ίσως δεν είναι τυχαίο ότι τα χρόνια εκείνα,

χρόνια των Παλαιολόγων, ο εικαστικός μυστικισμός αναζήτησε νέους δρόμους για να εκφράσει το θείο.